Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri: 3

Uluslararası

Muhammed Hüseyin Şehriyar Bilgi Şöleni

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Alev Sınar Uğurlu, Prof. Dr. Selçuk Kırlı

DÜZENLEME KURULU

TÜRKİYE : Prof. Dr. Selçuk Kırlı, Prof. Dr. Mehmet Öz,
Prof. Dr. Alev Sınar Uğurlu, Prof. Dr. Hatice Şahin, Prof. Dr. Mustafa Cemiloğlu

AZERBAYCAN : Prof. Dr. Elman Quliyev, Prof. Dr. Fikret Alizade,
Doç. Dr. Esmira Fuad Şükürova, Elhan Yurdoğlu Mehmedov

İRAN : Dr. Ali Asgar Aziz Pour Shifroosh, Ali Asgar Jamrasi, Yousef Hosni Azami

BİLİMSEL KURUL

Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, Prof. Dr. Yavuz Akpınar, Prof. Dr. İsa Özkan,
Doç. Dr. Mümtaz Sarıçiçek, Doç. Dr. Özlem Ercan, Doç. Dr. Gülay Durmaz

Scanned by CamScanner

Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3

Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyar Bilgi Şöleni

(7-8 Kasım 2016 / BURSA)

Türk Ocakları Bursa Şubesi Yayınları: 10

Bilgi Şölenleri Serisi: 3

ISBN: 978-605-9443-15-9

Kapak Tasarımı : Gözde Kırlı

© Türk Ocakları Derneği Bursa Şubesi, MART 2017

Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık : Ercüment KARTAL

erc.kartal@gmail.com

Baskı: F.Özsan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Üçevler Mh. Tanay Cad. No: 13 Nilüfer/Bursa

Scanned by CamScanner

İÇERİKLER

ÖNSÖZ V

ŞEHRİYAR YARATICILIĞINDA MİLLİYETÇİLİĞİN SERGİLENME BİÇİMLERİ
Prof. Dr. Elman GULİYEV 3

MUHAMMED HÜSEYİN ŞEHRİYAR ŞİİRLERİNDE TÜRK MEDENİYETİNİN ORTAK DEĞERİ ... HALK EDEBİYATI ÖRNEKLERİ
Dr. Elhan YURDOĞLU-MEHMETOV 13

İRAN'DA VE TÜRK DÜNYASINDA ANA DİLİ TÜRKÇEYE İTİBAR KAZANDIRAN ŞAİR MUHAMMED HÜSEYİN ŞEHRİYAR
Prof. Dr. İsa ÖZKAN 21

"DERYA ÉLEDİM" ŞİİRİ ETRAFINDA
Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN 33

MUHAMMED HÜSEYİN ŞEHRİYAR YARATICILIĞINDA MANTIKSAL-SEMANTİK İLİŞKİLER
Fikret ALİZADE 41

ŞEHRİYAR'IN TÜRK DÜNYASI EDEBİYATINDA YERİ "HEYDER BABA'YA SELAM" ŞİİRİNİN EDEBİ ETKİ ALANI
Doç. Dr. Esmira Fuad ŞÜKÜROVA 49

ŞEHRİYAR'IN ŞİİRLERİNDE MEVSİM OLGUSUNUN MİTSEL/ARKETİPSEL YÖNDEN TAHLİLİ
Doç. Dr. Mümtaz SARIÇİÇEK / Büşra BOZA 81

ŞEHRİYAR'IN TÜRKÇE ŞİİRLERİNDE BİR ODAK NOKTASI OLARAK DAĞ OLGUSU
Yrd. Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT 95

ŞEHRİYAR'IN ŞİİRLERİNDEKİ BİTKİLERİN VE HAYVANLARIN MİTSEL/ARKETİPSEL YÖNDEN İNCELENMESİ
Dr. Hilal AKÇA 103

TÜRKİYE'YE HEYALİ SEFER ŞİİRİNDE ARKETİPSEL YOLCULUK
Saliha CÖMERT 129

ŞEHRİYAR'DAN MAKUL İLHAM ALDIM
Ali Asger CEMRASİ 145

HEYDER BABAYA SELAM ŞİİRİNDE İKİLEMELER, TEKRARLAR, DEYİMLER ÜZERİNE
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN 157

HEYDER BABA'YA SELAM ŞİİRİNDE YANSIMA YOLUYLA ORTAYA ÇIKAN SÖZ VARLIĞI
Ebru KUYBU 165

AYNI TOPRAKLARIN YETİŞTİRDİĞİ ÜÇ BÜYÜK ŞAİR: HÂFIZ, FUZÛLÎ, ŞEHRİYÂR
Doç. Dr. Özlem ERCAN / Doç. Dr. Gülay DURMAZ 177

Scanned by CamScanner

İRAN'DA VE TÜRK DÜNYASINDA ANA DİLİ TÜRKÇEYE İTİBAR KAZANDIRAN ŞAİR: MUHAMMED HÜSEYİN ŞEHRİYAR

Prof. Dr. İsa ÖZKAN*

Dil ile ortak bilinç arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır. Devlet ile siyasi yapılar, kültür, dil ve sanat arasında çok yönlü bir ilişki söz konusudur. Kültürü, sanatı ve edebiyatı olmayan milletlerin bağımsızlığının ve bekasının da olmayacağını, siyasi tarih bize pek çok örnekle göstermiştir. Köklü ve eski bir dil olan Türkçe, tarihi süreç içinde parlak devirler yaşamış olmakla beraber, bazı Türk yurtlarında siyasi yapının bozulmasının yanı sıra millî kültür ve sanat bilincinin zayıflamasıyla iletişim dili olarak kudretinin sarsıldığı dönemler de geçirmiştir. Devlet ve millet hayatında savaş, işgal, göç, kıtlık ve olağanüstü tabiat hadiseleri gibi derin izler bırakan olaylar sebebiyle bir çöküş ve dağılma vuku bulmuşsa, milli şuura ve genetik verasete sahip milletler, sanat ve siyaset önderleri ile bu duruma karşı koyup yeni milli yapılar oluşturabilmişlerdir. Nitekim Anadolu'da teşekkül eden Oğuz Türkçesine dayalı yeni yazı dilinin Moğol istilası ve Timur'la yapılan Ankara savaşından sonraki gelişim seyri ve bu dille yaratılan edebiyat, bu karşı koyuşun dikkat çekici örneklerindendir. Yunus Emre ile Batı Türkçesinin güzel eserlerini veren bu edebiyatta, Türkçe hassasiyeti XIII. yüzyılın sonu ve XIV. yüzyılın başlarında Âşık Paşa ile doruk noktasına çıkmıştır. Doğu Türkçesinde ise Herat hükümdarı Hüseyin Baykara'nın naibi Ali Şir Nevayi Acem dili karşısında XIV. yüzyılda Türkçenin ses ve anlam inceliklerini şiirde ve nesirde mecaz, kafiye ve diğer söz sanatlarıyla ortaya koymuştur. Gazneliler, Selçuklular, İlhanlılar, Timurlular, Safeviler, Nadir Şah ve Kaçar dönemine kadar bin yıl Türkler tarafından yönetilen İran'da 1925'ten itibaren yönetime geçen Fars asıllı Pehlevî iktidarı döneminde Türkçe neredeyse susturulmuştu. Şehriyar, İran'daki siyasi baskılara rağmen, 1951 yılında "Hèyder Babaya Selâm" şiiriyle Türkçenin ses bayrağını burçlara yeniden dikmiştir.

Esasen Muhammed Hüseyin Şehriyar, İran edebiyatında Farsça yazdığı şiirleriyle dikkati çekmiş, sanat mahfillerinde, çağın Hafızı ve yeni Rudekî gibi sıfatlarla anılmıştır. Ülke çapında giderek şöhreti yayılan şairin Farsça yazdığı şiirleri anlamayan "anne(nene)sinin" isteğiyle ana(doğma) dili Türkçeyle kaleme aldığı "Hèyder Babaya Selam" şiiri çok büyük akis uyandırmıştır. Türkçenin yazı dili olarak yasaklandığı ve Farsçanın rağbette olduğu bir dönemde Şehriyar'ın Türkçe şiir yazması, İran'daki Türkçe eser veren diğer şairleri de cesaretlendirmiştir. "Hèyder Babaya Selam" şiiri, İran Türklerinin yanı sıra bütün Türk Dünyasında da kalıcı iz bırakmış bu şiire onlarca nazire yazılmış, âşık deyişlerinden türkülere (mahnı) kadar diğer sanat alanlarında işlenmiş veya bu esere telmihlerde bulunulmuştur. Dolayısıyla Şehriyar:

* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

Scanned by CamScanner

"Baḫ ki efsane tek olmuş bir Gaf
Men kiçik bir dağı sermenzil-i anḳa eledim"[1] (Külliyat, s.230).

sözleri bizatihi şairin çocukluğunun geçtiği ve eteğinde Hoşgenab, Şengülova ve Kayış Kurşak köylerinin yer aldığı Hèyder Baba Dağı'nın bu şiirle efsanevî anka kuşunun ulaşmak istediği menzile ve mitolojik Kaf Dağı'na dönüştüğünü iftiharla söylemektedir.

Gerçekten de Şehriyar "Heyder Babaya Selam" şiiri ile sadece kendisini değil, aşağı yukarı bütün Türk Dünyasındaki köy ve kasabalardaki benzeri hayatı yaşayan okuyucuyu da çocukluk ve ilk gençlik yıllarının sıcak samimi hatıralarına götürür. XX. yüzyılın ikinci yarısında şair köy ve kasabalardaki tarım toplumundan sanayileşmenin ve teknolojinin ortaya çıkardığı modernleşme ve şehirleşmeye, dolayısıyla yeni yaşama hayat tarzına çocukluk yıllarından bakar. Ona göre artık, dünyadaki siyasi, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin sonucu olarak sosyal ve toplumsal değişmeyle *"temeddünün yalan sözü"* cari olmuş; varlıktaki riya, geleneksel yaşama biçimdeki saflık ve samimiyetle yer değiştirmiştir. Bu zamandan şikâyetten ziyade, günümüzde bencilleşmeye varan bireyselleşmeye karşı çıkıştır. Ayrıca şair, "Heyder Babaya Selam" şiirinde yüzyıllar içinde âdet ve törelerle şekillenen toplumsal nizama, giderek zayıflayan sosyal dayanışmaya ve eski toplum yapısındaki insani değer hükümlerine olan özlemini ifade eder.

"Menim atam süfreli bir kişiydi
El elinden dutmaġ onun işiydi
Gözellerin aḫire ġalmışıydı.
Ondan sonra dönergeler döndüler
Meḥebbetin çıraḫları söndüler" (Külliyat, s.46)

Şehriyar, "Heyder Babaya Selam" ile İran'da tutsak olan Türk şiir hazinesinin kapısını açmakla kalmamış. XX. yüzyılda İran'da "baht aynası kâs olan" Türklerin dilini, dolayısıyla kültürünü sanatının gücüyle ayağa kaldırmıştır. Şairin deyişiyle;

"Türkün dili tek, sevgili istekli dil olmaz.
Özge dile ġatsan, bu esil dil esil olmaz" (Külliyat, s. 61)

Şehriyar'a göre Türk'ün vatanı, dilin konuşulduğu yerdir. Bu dili başka dillerle karıştırırsanız asaleti bozulur. Dolayısıyla dili de işlemek, zenginleştirmek bilim ve iletişim dili haline getirerek muhafaza etmek ve ebedi kılmak lazımdır. Ancak böylelikle vatan da millet de ebediyen yaşayabilir. Dilini kaybeden milletler vatanlarını; vatanlarını kaybedenler de birkaç nesil sonra dillerini kaybederler.

1 Külliyāt-ı Eşcār-ı Türki-yi Şehriyar, Be Enzimām-ı Hèydar Babaya Selām, (1381/2002) [Tertib eden: Hemid Memmedzade], Tehrān, İntişaret-i Zerrin (Şiirlerden yapılan alıntılar bu baskıdandır.)

Scanned by CamScanner

Şehriyar,

"Fars şā'irleri çoḫ sözlerini bizden aparmış
Şābir gibi bi sufreli şā'ir paḫıl olmaz
Türkün meṡeli, folḳloru dünyāda tekdir
Ḫan yorġanı kend içre meṡeldir, mitil olmaz" (Külliyat, s. 62)

sözleriyle Türkçenin köklü mazisine ve kudretine işaret eder. O, Fars şairlerinin iktibasla pek çok söz ve kavramı Türklerden aldığını belirtmektedir. Farsçayı da ana dili Türkçe gibi ustalıkla kullanan ve Fars şiirinde de üstad kabul edilen Şehriyar'ın bu tespiti, eski ve orijinal bir edebiyat tarihi geçmişi iddiasında bulunan Acem eleştirmenlere karşı İran edebiyatındaki Türk etkisini ortaya koyması bakımından dikkate değerdir. Ayrıca çok iyi bir eğitim görmemesine rağmen Farsça ve Rusçayı iyi derecede bilen ve Türkçenin anlam inceliklerini yüksek bir zekâ ve mizah yeteneğiyle ile şiir sofrasındaki söz ziyafetinde işleyerek zenginleştiren Şamahılı Sabir'in de sanatında kıskanç olmadığını belirtir. Türkçe ile yüzyıllar boyunca değişik coğrafyalarda ortaya konan sözlü ve yazılı edebiyata kısaca maddi ve manevi Türk kültürünün köklü geçmişine folkloruna bigâne kalınamayacağını ifade etmiştir. O sanatıyla Türkçeyi "şah dağı"nın zirvesine çıkarmıştır. Şehriyar, "Derya Eledim" başlıklı şiirinde Türkçeye olan hizmetinin kendisi de farkındadır:

Türki bir çeşme ise men oni deryā ėledim
Bir sovırıḳ maᶜrekeni māhşer-i kübrā ėledim

(...)

Ümidim var ki bu deryā hele oġyanus ola,
Ona żāmin bu zemine ki müheyyā ėledim" (Külliyat, s. 229)

İran'da XX. yüzyılın ilk yarısında Türkçe yazılı edebiyatın sesi kısılmış, değişik sebeplerle Huşyar gibi pek çok şair ortadan kaybolmuş ve akıbeti belli olmamıştır. Saf, temiz ve berrak bir pınar gibi akan mahzun Türkçenin yazı ve konuşma dili olarak işletilmesinin siyasi bakımdan çetin olduğu yıllarda Şehriyar sanatıyla onu deryalara ulaştırmış ve peşinden gelenlerle dağınık haldeki şiir meclisini mahşeri kalabalığa çevirmiştir. Hatta o, bu deryanın ummana dönüşmesini ümit etmektedir ki bunun kefili ve örneği de hazırdır.

"Ne tek İran'da menim velvele salmış ḳalemim
Baḫ ki Türkiye'de, Ḳafḳaz'da ne ġavġa ėledim" (Külliyat, s. 230)

Nitekim sanatıyla onun Türkçeye atfettiği değer ve ana dili kavgası sadece İran'da değil, Türkiye ve Kafkasya Azebaycanı'nda yankı bulmuştur:

Scanned by CamScanner

(...)
"Acı dillerde şirin Türki olurdı ḥanẓal (acı bir meyva)
Men şirin dillere ḳattım onı ḥelvā ėledim
Her ne ġalmışdı ḳėçenleden ona bal peteği
Eridip mumla balın şehd-i muṣafā ėledim.
Türki vāllāh, analar oḫṣaġi, laylay dilidir
Derdimi men bu devā ile müdevā ėledim" (Külliyat, s. 230)

Şehriyar, şiir vadisinde güzel Türkçeyi nadanların elinde acı bir meyve olmaktan tatlı bir helvaya dönüştürmüştür. Adeta o, Türk edebiyatı için verdiği eserleriyle atalardan kalan bal peteğini eritip yeni bir terkip yapmıştır; dertlerine deva bulduğunu bir ilaç olarak nitelendirdiği Türkçeyi annelerin yavruları için saflık ve samimiyetle söylediği temiz ve en güzel duyguların terennümü olan ninnilerin ifade dili şeklinde vasfetmiştir.

Şehriyar'ın mesleği şairliktir ve sermayesi sözdür. O bütün gücünü sanatından almaktadır. Söz meydanında üstattır ve kimseye pervası yoktur. Sözler onun dilinde zaman zaman *"yağlar gibi erimekte"* bazen de *"alevli demir yumuklar haline dönüşmektedir"*. Dili kullanmadaki ustalığı, söz varlığı ve istifi, işlediği temaları onda bir yüksek güven duygusu oluşturmuştur. Üstün dil becerisi ve şairlik gücüyle o zalimlere korku salmış mazlum elinin sığınağı olmuştur. Dolayısıyla orijinali Farsça olan "Şe'r ve Hikmet" adlı uzun manzumesinde onun şiir poetikasının ipuçlarını saklıdır:

"Men size od kimi sözler vererem
Söz nedir, alovlu gözler vererem.
Misra vererem ki deşilmemiş dürr
Her biri ġelbimin döyüntüsüdür.

(....)

Düşmenin elinden bayraġ salan söz
Haġġın ciyeriyle nefes alan söz
Yumruġu demire daşa dönderen
İnsanı havalı ġuşa dönderen
Döyüş meydanına aparan bir söz
Ġehreman ürekde ġehreman bir söz."[2]

Şehriyar'ın şiirlerindeki bütün Türk dünyasına dönük olumlu değişimde, İran'daki edebi çevresinin sohbet ve eserlerindeki sembolik anlatımların olduğu kadar, Azerbaycan Cumhuriyeti, onun deyişiyle Kafkas'taki sanat muhitinde kendisine gösterilen ilginin de büyük etkisi vardır. Şiirlerine yazılan nazireler, yahut bizzat şahsına gönderilen mektup şiirler, Türkiye'de ve Azerbaycan'da hakkında yayımlanan kitap ve makaleler, onun mahalliden Türk dünyasına açılan sanatına da güçlü şekilde yansımıştır. Şehriyar, Türkiye ve Azerbaycan'da kendisi hakkında yapılan söz

2 Биллури, Хәкимә-Рызван, Назым, Јалан Дүнја, Бакы, Азәрбајчан Енсиклопедијасы, 1993, s. 286-287

Scanned by CamScanner

konusu neşriyattan bütünüyle olmasa da o günkü şartlarda haberdardır. Ancak onun şair mizacı ve devrin siyasi şartlarına göre ihtiyatlı ve mağrur yaklaşımı, İran'ın ülke içindeki davetlere bile icabetten ölçülü davranmasına, hatta kaçınmasına sebebiyet vermiştir. 1968 yılında Sehend Bulut Karaçorlu ile Dr. Ahmet Şems, Şehriyar'ın yaşadığı Tebriz'e gelip onu misafir olarak ağırlamak üzere ısrarla Tahran'a götürmek isterler. Ancak Şehriyar kabul etmez. Aynı yıl güz mevsimi başlarında ikinci defa Dr. Şems Rıza ile Sehend, Tebriz'e gidip onu yeniden Tahran'a davet ederler. Ayrıca, Bakü'den Tahran'a gelen Farsşinas Profesör Rüstem Aliyev'in onunla görüşme arzusunu; hatta "Şehriyar'ı göreyim ondan sonra öleyim" şeklindeki ifadesini naklederler. Bunun üzerine Şehriyar yumuşar ve Dr. Şems'in arabasıyla eşi Azize Hanım, yakın dostu Biyug Nikendiş ile birlikte Tebriz'den Tahran'a gelir. Sehend, Şehriyar'ı ve eşini kendi evinde misafir eder.

Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın ertesi günkü Rüstem Aliyev ile görüşmesinde ilk defa karşılaşmalarına rağmen duygu, düşünce ve tavır bakımından çok eski dost gibi gözyaşıyla kucaklaştıkları ve saatlerce sohbet ettikleri görülmüştür. Şehriyar'ın bu görüşme üzerine kaleme aldığı ve Rüstem Aliyev'e kendi sesiyle okuduğu "Döyünme-Söyünme" adlı şiirin ilk dörtlüklerinde:

"Biz ayrılalı ḳarn idi ġardaşımızdan

(...)

Üzmüş eli Kafkazlı ġardaşımızdan" (Külliyat, s. 65)

diyerek 1812 Gülistan ve 1828 Türkmençay antlaşmalarıyla Azerbaycan'ın bölünüp Aras Irmağının hudut kabul edilerek İran ve Rus Çarlığı arasında paylaşılmasına telmihle başlar. Bilahare Şehriyar siyasi sebeplerle uzun yıllar birbirinden ayrı düşmüş, ancak bir kökten gelen ve aynı dili konuşan halkın o günkü şartlarda baskı altındaki şair önderlerinin bu buluşması vesilesiyle sevincini dile getirir.

"Yatmış yava gözler helelik baḫtı uyattım
Ėl arḫama çattıḳda bugün arzımı çatdım
Ġardaş seni tapdıḳda, ġam u ġuşşanı atdım
Sanki Bakı'nı Gence'ni vėrdin mene ġardaş
Tapdım ėlimi-arḫamı ġurban sene ġardaş" (Külliyat, s. 66)

Şehriyar sözü geçen şiirle Azerbaycan Türklerinin macerasına zaman zaman doğrudan temas eder. Sovyetler Birliği'ne bağlı sosyalist bir cumhuriyet olan Kuzey Azerbaycan'da kendisi hakkında nazire, yahut şiir yazan, karşılaşıp görüşmesinin mümkün olmadığı hatta bir kısmını gıyaben bildiği dostları Bahtiyar Vahapzade, Kabil İmamverdiyev, Mehemmed Rahim, Süleyman Rüstem, Medine Gülgun, Mir Ebu'l-Fazl Hüseynî (Hasret), Osman Sarıvelli, Nebi Hazri, Balaş Azeroğlu, Ali Tude, Resul Rıza gibi şairlere bu şiirle selâm gönderir.

Scanned by CamScanner

Şehriyar'ın şiirinde Azerbaycan güneyi ve kuzeyiyle birlikte gönül kuşunun kanat vurduğu ve tatlı hatıralarının aklından çıkmadığı ancak ondan ayrı düştüğünde aşkıyla yaşadığı şairin kalbi gibi yaralı viran bir yerdir. Hem şair, hem de Azerbaycan için Farsça yazdığı şiirde bile yegâne derde derman hürriyettir. Ayrılık ateşinin başlara elenen küllerinin artık yettiğini; Azerbaycan'ın ya ayağa kalkıp hür olmasını ya da bütünüyle yanacağını ikaz etmektedir.

"Könlüm quşu ganad çalmaz sensiz bir an Azerbaycan
Hoş günlerin getmir müdam heyalımdan Azerbaycan

Senden uzağ düşsem de men eşgin ile yaşayıram
Yaralanmış gelbim kimi gelbi viran Azerbaycan

Besdir feraġ odlarından kül elendi başımıza
Dur ayaġa, ya azad ol ya tamam yan Azerbaycan.

Şehriyar'ın üreyi de seninki tek yaralıdır
Azadlıġdı mene melhem, sene derman Azerbaycan"[3]

Şehriyar'ın Türkçe şiirlerinin bir kısmı kendisinin "Kafkazlı" diye nitelendirdiği Kuzey Azerbaycanlı kardeşlerine hasredilmiştir. Bunlar birer mektup şiirdir. Bahse konu şiirlerde en çok dikkati çeken sözler "o tay" ve "Araz"dır. O taydan kasıt bugünkü Azerbaycan Cumhuriyeti yani Kuzey Azerbaycan'dır. "Araz" ise Şehriyar özlemini, öfkesini ifade ettiği Azerbaycan Türklerini hem birleştiren ve hem de ayrıştıran Aras Irmağı'dır.

"Araz'ım vursun baş daşdan daşa
Göz yaşı gerek başlardan aşa
Nece yad olsun ġardaş ġardaşa
Ne din ġanır, ne iman ayrılıġ
Aman ayrılıġ, aman ayrılıġ"[4]

"Döyünme Söyünme", "Mehemmed Rahim Hazretlerine Cevap", "Él Bülbülü", "Şehiyar'ın Cevabı", "Süleyman Rüstem'e", "Hakime Can", "Gözüm Aydın", "Can Rüstem", "O Taydan Gelene", "Sabir'in Horuzu", "Kafkazlı Ġardaşlarla Görüş", "Ġardaşım Süleyman Rüstem'e İthaf", "Süleyman Rüstem'e" şiirleri doğrudan Kuzey Azerbaycanlı dostları için kaleme alınmıştır. Şehriyar, kendi tabiriyle "o tayın", "bu tayın" şehirlerini, dağlarını şiirinde birbiriyle haberleştirmek istemiştir. Bu şiirlerde zaman zaman birbirinden ayrı düşmüş sadece halkın değil, coğrafyanın da sessiz hüznü, bazen de haykırarak şiddetli isyanı dile getirilir. "Mehemmed Rahim Hazretlerine Cevap" adlı şiirinde:

3 Биллури-Рызван, s.231
4 Биллури-Рызван, s.83

Scanned by CamScanner

"Uca dağlar birbirlerin göreller
Görüşlerin baḫışla göndereller
Saba ile peyām alıp vereller

Şair olar birbirin görmesin?
Saz söz ile peymān alıp vermesin?"

"Ġurban olum men o şirin dillere
Uzaḳ düştük ḥasret ġalduġ ėllere
Seher –aḫşam yalvarıram ėllere

Ġardaşıma menden selam yetirersen?
Ondan da bir ḫaber eṡer getirersen."

"O taydandı Şeki Şirvan Ġarabaġ
Bu taydandı meşgîn Aher Ġaradaġ
Birbirini Arazdan almış soraġ

Araz bizi ayrılmadan dağlayıp
Son özü de gėce-gündüz aġlayıb" (Külliyat, s. 92-93)

şeklinde duygularını ifade eder.

Pek çok şair gibi Şehriyar da şiire aşk şiirleri yazarak başlamıştır. Farsça eserleri içinde aşk şiirleri önemli bir yekûn tutar. Geleneksel ile modernin terkibi olarak kurguladığı Türkçe şiirleri arasında da aşk şiirleri dikkati çeker. Hatta denilebilir ki, sanki onun ruhu Ali Şir Nevayi ve Fuzuli gibi şairlerle bezm-i elest (ruhlar meclisi) te birlikte olmuştur. Çünkü o, Fuzuli gibi klasik şark şiirinde aşkın ölümsüz sembolü olan Mecnun'la birlikte okula gitmiştir.

"Mecnūn ile men mekteb-i ᶜaşḳ içre oḫurdıḳ
Men muṣḥafı ḫatm ėttim, o "ve'l-leyl"[5]de ġaldı"
Birgün de işitdik ki düşüb çöllere Mecnūn
"Ve'l-leyl" olub virdi, cevānken de ġocaldı
Birgün de ḫaber geldi ki "ve'l-leyl"isi ile
Cān vėrdi cihān içre yaman velvele saldı." (Külliyat, s.159)

Velveleyi sadece Mecnun salmadı; ondan yüzyıllar sonra, yani XX. yüzyılda yaşayan Şehriyar da şiirleri ve fikirleri ile "Bilsiñner ki adam gėder ad ġalar/Yaḫşı pisden ağızda bir dad ġalar" deyip dünyamızdan göçtü. Sehendim[6] şiiriyle yiğit

5 Şehriyar, bu şiirinde Fuzuli'nin meşhur beytine telmihte bulunuyor. "Ve'l-Leyl", "geceye and olsun" ya da "geceye yemin ederim" anlamında Kur'an'ın birkaç yerinde geçen bir tamlamadır. Bir rivayete göre Mecnun, Kur'an dersinde "Ve'l-Leyl"i işitince veya okuyunca Leyla'yı hatırlar ve bir türlü aklını toparlayamazmış, Bu yüzden de okulunu tamamlayamamış. Bu beyit, ayrıca "Ve'l-Leyl"i sûresinde kaldı; oradan öteye geçemedi" manası da gelmektedir.

6 Fatma Özkan, "Şehriyar ve Sehendî'im Şiiri", *Türk Kültürü*, Yıl : XXXV, Sayı 412, Ankara, Ağustos 1997, s. 23-38, (471-486)

Scanned by CamScanner

narası; Heyder Baba şiiriyle de samimi sadası kaldı. Bizlere de "*Heyder Baba göyler* bütün dumandı/Günlerimiz birbirinden yamandı/ *Birbirüzden ayrılmayun amandı*" diyerek şerefli ve unutulmaz bir ad bıraktı. Ruhu şad olsun.

KAYNAKLAR

1- *Aman Ayrılıg* (1981) [Tertib edenler: Gulamhüseyn Begdili-Hemid Memmedzade], Bakı.

2- Биллури, Хәкимә-Рызван, Назым, (1993), Јалан Дүнја, Бакы, Азәрбајчан Енсиклопедијасы,

3- ERGİN, Muharrem (1971) *Azeri Türkçesi*, İstanbul. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.

4- EZ ŞEHRİYAR (1348) *Heydar Babaya Selam*, Tebriz.

5- Külliyāt-ı Eş'ār-ı Türki-yi Şehriyar, Be Enẓimām-ı Hėydar Babaya Selam, (1381/2002) [Tertib eden: Hemid Memmedzade], Tehrān, İntişaret-i Zerrin

6- ÖZKAN, Fatma,(1997), "Şehriyar ve Sehend'im Şiiri", *Türk Kültürü*, , Yıl : XXXV, Sayı 412, Ankara, Ağustos 1997, s. 23-38,(471-486).

7- ÖZKAN, İsa (2006) "Şehriyar'ın Şiirlerindeki Kültür Değerleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı, Yıl: 2006/1, Sayı: 20,*Kayseri 2006, *s.* 143-152.

8- SERTKAYA, Osman Fikri (1969)"Haydar Baba'ya Selam" Şiirinin Türkiye'deki Akisleri", *Türk Kültürü*, VII/83 (Eylül 1969), s. (24)836-(29)841; "'Haydar Baba'ya Selam' Şiirinin Türkiye'deki Akisleri (II) (1989 *Türk Kültürü*, XXVII/310, Şubat 1989, s. 92 (28)-98 (34); "Haydar Baba'ya Selam Şiirinin Türkiye'deki Akisleri (III) (1990) *Azerbaycan Türkleri*, Yıl 1, S 1, İstanbul, 1 Nisan 1990, s. 5-7.

9- ŞEHRİYAR, Ustad Seyyid Mehemmed Huseyn (1363) *Ber* Güzide-*yi Eş'ar-ı Türkî ve Farsî*, Tebriz.

10- VƏLİ OĞLU, Fəxrəddin Ali (2011) *Seyid Məhəmməd* Hüseyin Şehriyar, Bakı, Nurlar Neşriyat.

Scanned by CamScanner

İRAN'DA VE TÜRK DÜNYASINDA ANA DİLİ TÜRKÇEYE İTİBAR KAZANDIRAN ŞAİR: MEHEMMED HÜSEYİN ŞEHRİYAR

Prof. Dr. İsa ÖZKAN

Dil ile ortak bilinç arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır. Devlet ile siyasi yapılar, kültür, dil ve sanat arasında çok yönlü bir ilişki söz konusudur. Kültürü, sanatı ve edebiyatı olmayan milletlerin bağımsızlığının ve bekasının da olmayacağını siyasi tarih pek çok örnekle bize göstermiştir. Köklü ve eski bir dil olan Türkçe, tarihi süreç içinde parlak devirler yaşamış olmakla beraber, bazı Türk yurtlarında siyasi yapının bozulmasının yanı sıra millî kültür ve sanat bilincinin zayıflamasıyla iletişim dili olarak kudretinin sarsıldığı dönemler de geçirmiştir. Devlet ve millet hayatında savaş, işgal, göç, kıtlık ve olağanüstü tabiat hadiseleri gibi derin izler bırakan olaylar sebebiyle bir çöküş ve dağılma vuku bulmuşsa milli şuura ve genetik verasete sahip milletler sanat ve siyaset önderleri ile bu duruma karşı koyup yeni milli yapılar oluşturabilmişlerdir. Nitekim Anadolu'da teşekkül eden Oğuz Türkçesine dayalı yeni yazı dilinin Moğol istilası ve Timur'la yapılan Ankara savaşından sonrakigelişim seyri ve bu dille yaratılan edebiyat, bu karşı koyuşun dikkat çekici örneklerdendir. Yunus Emre ile Batı Türkçesinin güzel eserlerini veren bu edebiyatta, Türkçe hassasiyeti XIII. yüzyılın sonu ve XIV. yüzyılın başlarında Âşık Paşa ile doruk noktasına çıkmıştır. Doğu Türkçesinde ise Herat hükümdarı Hüseyin Baykara'nın naibi Ali Şir Nevayi Acem dili karşısında XIV. yüzyılda Türkçenin ses ve anlam inceliklerini şiirde ve nesirde mecaz, kafiye ve diğer söz sanatlarıyla ortaya koymuştur. Gazneliller, Selçuklular, İlhanlılar, Timurlular, Safeviler, Nadir Şah ve Kaçar dönemine kadar bin yıl Türkler tarafından yönetilen İran'da 1925'ten itibaren yönetime geçen Fars asıllı Pehlevî iktidarı döneminde Türkçe neredeyse susturulmuştu. İran'daki siyasi baskılara rağmen Şehriyar 1951 yılında "Heydar Baba'ya Selam I" şiiriyle ana dilinin güzellik ve inceliklerini göstermiş, Türkçenin bayrağını yüceltmiştir.

"Türkün dili tək, sevgili istəkli dil olmaz.

Özgə dile qatsan, bu əsil dil əsil olmaz."

diyen Şehriyar, xx. yüzyılda İran'da "baht aynası kâs olan" Türklerin dilini dolayısıyla kültürünü sanatının gücüyle ayağa kaldırmıştır. Bu bildiride Şehriyar'ın ana dili mücadelesi ve edebi faaliyeti değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şehriyar, ana dili, sanat bilinci

Scanned by CamScanner

THE POET BUILDING REPUTATION TO MOTHER TONGUE TURKISH IN IRAN AND THE TURKISH WORLD: MEHEMMED HÜSEYİN ŞEHRİYAR

There is a strong link between language and shared consciousness. A multi-faceted relationship exists between the state and political structures, culture, language and art. Political history has shown us with many examples that there will be no independence and survival for the nations which do not have culture, art and literature. Although Turkish, which is a rooted and ancient language, has experienced brilliant periods in the historical process, it has also passed periods when its strength was shaken as the language of communication due to the weakness of national culture and art consciousness as well as the deterioration in some Turkish countries. If there has been a collapse and disintegration because of events that left deep traces such as war, occupation, immigration, famine and extraordinary natural phenomena in the state and nation's life, the nations with the national consciousness and genetic inheritance could create new national structures by opposing this situation with the leaders of arts and politics.

In fact, there are remarkable examples of this resistance like the development of the new writing language based on Oguz Turkish that is formed in Anatolia after the Mongolian invasion and the war of Ankara made with Timur, and the literature created with this language. In this literature giving the beautiful works of Western Turkish with Yunus Emre, Turkish sensitivity made its peak with Aşık Paşa in the end of the XIIIth century and at the beginning of the XIVth century. In Eastern Turkish, Ali Şir Nevayi, the regent of the Heratian ruler Hüseyin Baykara, revealed the subtleties of Turkish's phonology and meaning in poetry and prose with metaphor, rhyme and other arts in comparison with the Iranian language in the XIVth century.

In Iran, ruled by Turks for a thousand years until the time of Ghaznavids, Seljuks, Ilkhanids, Timurids, Safavids, Nadir Shah and Kajar, Turkish was almost silenced during the rule of Persian Pahlavi, which came into power from 1925 onwards. Despite the political

Scanned by CamScanner

pressures in Iran, Şehriyar showed the beauty and subtlety of his mother tongue in 1951 with the poem "Heydar Baba'ya Selam I" (i.e. Greeting to Father Heydar) and glorified the Turkish flag.

In the XXth century, Şehriyar, who said:

"Turkic language is unique, there won't any other prestigious language.

If you use another language, this noble language can not be noble."

glorified the Turkish language, which was the mirror of fate of masses (i.e. "baht aynası kâs olan") in Iran, and culture with the power of his art. In this paper, Şehriyar's struggle relating the mother tongue and literary activity will be discussed

Key words: Shehriyar, native language, art consciousness

Scanned by CamScanner